

Introductie

De Chinese Volksrepubliek heeft de afgelopen jaren hard gewerkt aan het uitbreiden van zijn *mass surveillance* systeem. Met de groei van het internet en computergestuurde techniek is het voor de Chinese overheid steeds belangrijker geworden om ook toezicht te houden op het internet en de *digital space*. Een pluraliteit van technieken wordt gebruikt om de *Great Firewall* in stand te houden en al doende de Chinese bevolking te disciplineren om niet in verzet te komen tegen het regime.

Het Chinese surveillance systeem wordt in de Westerse media al vaak beschreven als een perfect panopticum waarin verzet zo goed als zinloos is¹. Bekend is echter Foucaults idee dat macht begrepen en geanalyseerd zou moeten worden als een onstabiel netwerk van machtspraktijken. Macht gezien in dit licht impliceerde volgens Foucault dan ook altijd de mogelijkheid tot verzet (Gutting & Oksala, 2021). Onderzoek naar digitaal verzet in de China laat dan ook zien dat de macht van de Chinese staat mogelijk minder absoluut is dan sommigen Westerse media doen lijken (Tai, 2015).

Een toevoeging op Foucaults idee van het panopticum werd in 1997 in Mathiesens 'The Viewer Society' gedaan door te stellen dat er een parallelle ontwikkeling heeft plaatsgevonden langs die van het panopticum, namelijk die van het *synopticum*. Waar het panopticum de situatie beschrijft waarin 'the few watch the many', beschrijft het synopticum de situatie waarin de 'the many watch the few'. Mathiesen (1997) stelt dat niet het panopticum maar het synopticum hetgeen is dat discipline creëert in subjecten. Doyle (2011) beargumenteert dat Mathiesens notie van het synopticon televisie gestuurd is en moet worden heroverwogen in de context van de grote verschuivingen in de wereld van communicatie sinds 'The Viewer Society' verscheen. In specifiek illustreert hij hoe het internet en de digitale wereld hun invloed hebben gehad op de werking van machtspraktijken en verzet.

In dit essay wordt op deze ideeën voortgebouwd en wordt in specifiek gekeken naar *hoe de ideeën rond het synopticum kunnen worden gebruikt om hedendaags online verzet tegen de disciplinerende machtspraktijken van de Chinese overheid te analyseren*.

Foucaults begrippen van discipline en macht

Foucaults begrip van discipline wordt uitgewerkt in het boek Toezicht en Straf (1995). Karakteristiek voor de disciplinerende macht is dat deze normaliserend werkt. Afwijkend gedrag moeten worden gecorrigeerd met als doel dat een samenleving volgens standaarden en normen gaat leven (Gutting & Oksala, 2021). Dit staat in contrast met Foucaults begrip van macht in de klassieke tijd: soevereine macht. Hier wordt een individu enkel beoordeelt op zijn acties en of

¹ Zie bijvoorbeeld: Andersen, R. (2020, July 30). *The panopticon is already here*. The Atlantic. <https://www.theatlantic.com/magazine/archive/2020/09/china-ai-surveillance/614197/>

deze in strijd zijn met de wet of niet. De ziel van het individu en of deze normaal of abnormaal is wordt niet beoordeelt.

De ultieme vorm van disciplinerende machtsuitoefening die Foucault in Toezicht en Straf beschrijft is die van Bentham's Panopticum: een rond gevangenis ontwerp waarin elke gevangene op ieder moment geobserveerd kan worden door wachters in een centrale toren zonder dat deze wachters zelf gezien kunnen worden door de gevangenen. Omdat de gevangenen nooit weten wanneer ze wel of niet geobserveerd worden maar wel in ieder moment de mogelijkheid bestaat, zullen de gevangenen zichzelf gedragen alsof ze constant bekeken worden en als zodanig zichzelf disciplineren zonder dat er constant dure supervisie of zware fysieke belemmering opgelegd zou hoeven te worden. Het model van het panopticum kan volgens Foucault echter op meerdere plekken gebruikt worden: scholen, ziekenhuizen, het leger: "Whenever one is dealing with a multiplicity of individuals on whom a task or a particular form of behaviour must be imposed, the panoptic schema may be used." (Foucault, p. 205, 1995).

Foucault laat zien hoe in dit model waarin "the few can watch the many", 'volgzame lichamen' gecreëerd worden: lichamen van gevangenen, soldaten en arbeiders die onderworpen worden aan disciplinerende macht om ze als zodanig productiever te maken en tegelijkertijd makkelijker zijn om te controleren (Gutting & Oksala, 2021). Echte macht in Foucaults eigen woorden is dan ook:

"to put pressure on so that you'll behave in such and such a way, or to intimidate you, [...] by shaping your behaviour through certain means, that is power. ... I'm not forcing you at all and I'm leaving you completely free – that's when I begin to exercise power. It's clear that power should not be defined as a constraining force of violence that represses individuals, forcing them to do something or preventing them from doing some other thing. But it takes place when there is a relation between two free subjects, and this relation is unbalanced, so that one can act upon the other, and the other is acted upon, or allows himself to be acted upon." (Foucault, 1980).

Foucaults begrip van verzet

Foucaults begrip van verzet is mogelijkwerwijs moeilijker samen te vatten. In een van zijn beroemdste passages in Volume 1 van Geschiedenis van de Seksualiteit (p.95, 2019) schrijft hij over de relatie tussen macht en verzet: "Where there is power, there is resistance, and yet, or rather consequently, this resistance is never in a position of exteriority in relation to power.". Volgens Hartmann (2003) kunnen we dit als volgt opvatten: aangezien macht niet dwingend is in relatie tot directe dreiging met geweld, moet het worden begrepen als een set asymmetrische relaties waarin het bestaan van de veelheid aan knooppunten en relaties noodzakelijkerwijs de mogelijkheid van verzet met zich meebrengt. Hartmann stelt dat deze inherente mogelijkheid tot verzet gelokaliseerd kan worden in een 'tactische omkering', bijvoorbeeld in een her-toe-eigening van lokale conflicten, die volgens Foucaults (2019) regel van 'double conditioning' een effect voorbij het lokale op het 'strategische' kan hebben. Dit zou echter leiden tot een vorm van verzet die volgens Hartmann louter reactionair is, hij zou namelijk altijd afhangen van de initiële machtsuitoefening om een omkering te kunnen maken.

Hartmann (2003) beargumenteert dat Foucault in zijn latere werk "The Subject and Power" (Foucault, 1982) ook een positieve vorm van verzet formuleert. Volgens Hartmann herdefinieert Foucault zijn begrip van macht hier gedeeltelijk naar iets dat het veld van mogelijke handelingen structureert. Verzet zou dan inhouden dat het individu 'creatief reist' door dit veld van mogelijke handelingen en door deze creatieve reis kritiek levert op de instituties die macht uitoefenen.

Het synopticum

Mathiesen (1997) introduceert in zijn tekst "The Viewer Society" het begrip van een *synopticum* als aanvulling op Foucaults panopticum. Volgens Mathiesen schittert in Foucaults analyse een fenomeen namelijk in zijn afwezigheid: de opkomst van moderne massamedia. Dit is opmerkelijk volgens Mathiesen aangezien de opkomst van massamedia, beginnend met de krant, parallel loopt aan de opkomst van het panoptische model wat tussen 1800 en 2000 opkwam. De massamedia hebben het volgens Mathiesen mogelijk gemaakt om als massa de institutionele elite constant te observeren, eerst door kranten, daarna door radio en TV en later: doormiddel van het internet. Hij noemt dit fenomeen waarin 'the many watch the few': *synopticism*. Deze mogelijkheid om de elite te observeren heeft volgens Mathiesen echter niet geleid tot meer macht aan kant van de massa. Integendeel, het heeft ervoor gezorgd dat het bewustzijn van de massa is gedisciplineerd omdat de elite controle heeft gekregen over wat de massa aan informatie voorgeschoteld krijgt. Mathiesens (p. 231, 1997) eindigt zijn tekst dan ook met de stelling dat als we "de dingen in hun geheel nemen, het er nog slechter voorstaat dan Michel Foucault zich voorstelde".

Doyle (2011) gaat hiertegen in door te beargumenteren dat Mathiesens notie van het synopticon televisie gestuurd is en moet worden heroverwogen in de context van de grote verschuivingen in de wereld van communicatie sinds 'The Viewer Society' verscheen. Daarnaast kaart Doyle aan dat zowel Foucaults panopticum als Mathiesens synopticum als theoretische gereedschappen moeten worden gezien die een ideaalbeeld omschrijven. In de werkelijkheid zijn er altijd praktijken van verzet tegen surveillance en disciplinerende macht. Het internet biedt bijvoorbeeld de mogelijkheid om twee kanten op te communiceren en dus tegenmacht uit te oefenen doormiddel van een *tactische omkering*. Daarnaast heeft het internet ervoor gezorgd dat er een fragmentatie heeft plaatsgevonden aan de kant van "the few", de massa kan namelijk uit een veel groter palet van content kiezen en zelf content uploaden als hij niets vindt waar hij het mee eens is.

Surveillance en het Chinese internet

Om te begrijpen hoe de hierboven omschreven ideeën kunnen worden toegepast om verzet te analyseren op het Chinese internet is het toepasselijk om eerst een overzicht te schetsen van de huidige staat van surveillance in China en op het Chinese internet.

De Chinese Volksrepubliek heeft een lange geschiedenis van *mass surveillance*. Al in Mao's tijd werd van mensen verwacht dat ze elkaar bespioneerden en opmerkelijk gedrag dat niet in overeenstemming was met de socialistische idealen rapporteerden aan regeringsfunctionarissen. In de afgelopen 25 jaar heeft de Chinese overheid de technologische

ontwikkelingen op het gebied van grootschalig toezicht dan ook omarmd. In 2005 implementeerde de Chinese overheid een landelijk cameranetwerk genaamd 'Sky Net', dat in de loop van de tijd is uitgegroeid tot meer dan 500 miljoen camera's (Qiang, 2019). In 2014 introduceerde de Chinese nationale congres plannen voor het uitrollen van een groot sociaal kredietsysteem waarin een profiel wordt bijgehouden van elke burger met informatie over zijn of haar activiteiten en de toegekende 'waarde' aan deze activiteiten voor de Chinese Volksrepubliek (Qiang, 2019).

Sinds de introductie van het internet in China heeft de Chinese overheid hard gewerkt om ook zijn digitale surveillance en censuur infrastructuur uit te breiden. Waar in veel landen de komst van het internet een uitbreiding van toegankelijke informatie en discussie mogelijkheden betekende, werd in 1998, met de introductie van internet bij het gewone volk in de PRC ook het '*Golden Shield Project*' gestart (Chandel et al., 2019). Het Golden Shield Project was initieel bedoeld als een database met gegevens over het internetgedrag van alle Chinese burgers maar ontwikkelde zich tot wat nu bekend staat als '*the Great Firewall of China*', een enorm online surveillancesysteem op basis van verschillende digitale technologieën om het gedrag van burgers online te volgen en te reguleren.

Het nationale congres van China keurde onder andere voorschriften goed die verplichtte dat burgers die een *social media-account* willen registreren of het internet willen gebruiken via hun mobiele telefoon, hun echte naam aan internetproviders moeten verstrekken (Qiang, 2019). Dezelfde regelgeving verplichtte bedrijven ook om een grotere rol op zich te nemen bij het verwijderen en rapporteren van berichten die als lasterlijk zouden kunnen worden beschouwd door de nationale overheid. In september 2013 werd in een baanbrekende uitspraak van het Chinese hooggerechtshof gevangenisstraffen tot drie jaar toegestaan voor het plaatsen van soortgelijke berichten als deze meer dan vijfhonderd keer opnieuw zijn gepost of bekeken door vijfduizend mensen (Qiang, 2019). Daarnaast is het mogelijk om gevangenisstraffen op te leggen aan mensen die post schrijven om protesten te organiseren of 'etnische onrust' zouden kunnen veroorzaken.

Tenslotte probeert de Chinese overheid het verstrekken van kritische informatie te bemoeilijken door de verplichting van het hebben van een overheidslicentie voor alle websites die nieuws verspreiden (Qiang, 2019). Onder deze wetgeving vallen niet alleen traditionele websites, maar ook messaging apps, blogs, microblogs en internetforums. Volgens officiële staatsmedia werd door de overheid in 2015 meer dan 2 miljoen individuen ingehuurd om online berichten te monitoren en te rapporten aan officiële staatswerknemers die de 'verkeerde' berichten vervolgens konden verwijderen (Qiang, 2019). Deze monitoring van het internet is gedeeltelijk vervangen door *machine learning* algoritmes die automatisch tekst scannen en analyseren. Regime kritische teksten kunnen zo automatisch herkend worden en geblokkeerd. Tenslotte, is toegang tot niet-Chinese websites is zeer beperkt mogelijk, onder het mom van wat de Chinese staat 'internetsoevereiniteit' noemt worden bijna alle grote Westerse mediawebsites en services geblokkeerd.

Samenvattend, als we naar de actieve staat van censuur op het Chinese internet kijken is het niet opmerkelijk dat een groot aantal Westerse media het Chinese internet hebben omschreven aan de hand van het panoptisch model. De vraag blijft nu staan of deze surveillance

technologieën ook gebruikt kunnen worden als een broedgrond voor verzet. In volgende sectie zullen de ideeën over verzet en synopticism van Hartmann en Doyle worden ingezet om dit te verder te analyseren.

Synopticism als een model voor digitaal verzet

Omdat het Chinese internet zo zwaar gecensureerd is, is direct en openlijk verzet tegen het regime onmogelijk of van korte duur (Qin et al., 2017). Kritische posts worden vaak binnen enkele uren al offline gehaald en heb als zodanig weinig potentie om een grote massa te bereiken en als dit wel zo is neemt de Chinese overheid vaak draconische maatregelen (zoals het verlengen van de werkweek) zodat maar weinig mensen op een protest zullen afkomen (Qin et al., 2017). Er moet dus gekeken worden naar subtielere vormen van verzet die zoals Hartmann (2003) beschrijft een “creatieve reis” maken door het veld van mogelijke handelingen.

Tai (2015) geeft voorbeelden van hoe aan de hand van het synoptische model dit mogelijk zou zijn. Tai (p. 124, 2015) beargumenteert dat demonstranten en activisten een “strategisch patroon van protest opportunisme” hebben ontwikkeld om als zodanig een verfijnde balans te slaan tussen gehoorzaamheid en ongehoorzaamheid. Demonstranten doen dit aan de hand van wat Tai ‘*synoptic sort*’ noemt, een tactische omkering in lijn met het synoptische model waarbij particuliere individuen een assortiment aan informatie over de elite observeren, bijhouden en delen doormiddel van massale vrijwillige samenwerking en coördinatie. Deze informatie wordt op strategische momenten gedeeld en publiek gemaakt om zo druk op Chinese overheid te zetten.

Tai (2015) beschrijft wat in China de *guanerdai* genoemd worden: de nakomelingen van hoge overheidsambtenaren en bureaucraten. Deze nakomelingen hebben een slechte reputatie aangezien ze opgegroeid zijn in een niveau van welvaart waar de gemiddelde Chinees ver vanaf staat. Deze welvaart wordt vervolgens tentoongesteld met de nodige arrogantie, tot woede en verbazing van de Chinese bevolking. Deze arrogantie kan overslaan in ronduit crimineel gedrag waar de *guanerdai* vervolgens doormiddel van corruptie mee weg komen waarbij ze vaak het netwerk of de status van hun ouders inzetten. Schandalen rond deze groep bereiken online dan ook snel een kritische massa om effectief verzet te realiseren.

Ter illustratie geeft Tai (2015) een bekend voorbeeld in China: die van de 23-jarige Li Qiming die op 16 oktober 2010 twee studenten van de Hebei Universiteit op campus aanrijdt met zijn Volkswagen, hierbij doodde hij een van de studenten terwijl de andere met spoed naar het ziekenhuis moest worden gebracht. Toen Li het plaats delict probeerde te ontsnappen werd hij gestopt door de universiteitscampus-beveiliging. Onverschrokken riep Li: “Klaag me aan als je wilt, Mijn vader is Li Gang!”. Dit bericht kwam online te staan en al gauw bleek dat Li Gang de lokale politiechef was. Snel werden foto's en samenvattingen van het evenement online gedeeld op China's populairste sociale media platformen; de dag erna werd een lokaal protest georganiseerd onder het mom van een stille herdenkingstocht en de zin “Mijn vader is Li Gang” werd binnen 1 nacht de meest gebruikt slagzin op het Chinese internet. Toen de overheid eenmaal door had wat er aan de hand was en alles probeerde te blokkeren was de woede en kennis van het incident al ver verspreidt door de Chinese samenleving. De nationale overheid

zag zich genoodzaakt om Li Qiming te arresteren, een celstraf van 4 jaar te geven en officiële excuses te laten maken op de nationale televisie.

Tai (2015) beschrijft ook andere voorbeelden waarin hoge staatsambtenaren worden gespot op foto's met een zeer duur horloge of sigarenmerk. Vervolgens wordt het internet afgespeurd naar meer foto's en voorbeelden van extravagante luxe bij dezelfde persoon. Posts met berekeningen van de totale waarde van deze luxeproducten met de foto's als bewijs worden dan online geplaatst, tezamen met de officiële salaris statistieken van de betreffende ambtenaar zijn functie. De conclusie: de totale waarde van de producten is vele malen hoger dan de staatsambtenaar zich ooit zou kunnen veroorloven, er moet dus corruptie in het spel zijn.

Als we kijken naar Tai's (2015) onderzoek lijkt het er dus op dat Chinese burgers het internet op een creatieve manier weten te gebruiken om digitaal verzet mogelijk te maken. In overeenstemming met Hartmanns (2003) interpretatie van Foucaults begrip van verzet weten burgers ruimte te vinden om te handelen door het internet als een synoptische counter-surveillance techniek te gebruiken. Qin et al. (2017) stellen echter vragen bij de omvang en significantie van dit verzet. Doormiddel van een grootschalige analyse van posts op verschillende Chinese social media platformen komen Qin et al. (2017) tot de conclusie dat verzet zoals hierboven omschreven vooral tot een productieve uiting komt wanneer het is toegespitst op staatsambtenaren en bureaucraten van lagere of regionale overheden. Daarnaast worden posts die op deze manier een kritische houding innemen ten opzichte van de nationale overheid in mindere mate voorkomen en daarna sneller worden verwijderd. Dit kan onder andere doordat er meer zelfcensuur is maar ook omdat de middelen voor digitaal censuur op centraal niveau geregeld zijn. Qin et al. (2017) beargumenteren daarom dat de nationale overheid deze lokale vorm van verzet mogelijk als buffer gebruikt met als bijkomstig voordeel dat de nationale overheid erachter kan komen waar lokale corruptie buiten zijn oevers is getreden.

Afsluitende opmerkingen

Verzet op het Chinese internet doormiddel van synoptische counter-surveillance speelt dus zeker een significante rol binnen de machtspraktijken en relaties in de Chinese staat. De begrippen van Hartmann (2003) en Mathiesen (1997) zijn dan ook relevant voor verdere analyse van deze observatie. De mate waarin dit verzet tot uiting kan komen lijkt echter wel op z'n minst deels gestuurd door de nationale overheid wat laat zien dat digitaal verzet verre van absoluut is. Interessant zou zijn om te onderzoeken hoe nationaal verzet zich wel zou kunnen manifesteren binnen het Chinese internet en welke sociale-digitale technieken hiervoor nodig voor zouden zijn.

Bibliografie

Chandel, S., Jingji, Z., Yunnan, Y., Jingyao, S., & Zhipeng, Z. (2019, October). The Golden Shield project of China: A decade later—an in-depth study of the Great Firewall. In *2019 International Conference on Cyber-Enabled Distributed Computing and Knowledge Discovery (CyberC)* (pp. 111-119). IEEE Computer Society.

Doyle, A. (2011). Revisiting the synopticon: Reconsidering Mathiesen's 'The Viewer Society' in the age of Web 2.0. *Theoretical criminology*, 15(3), 283-299.

Gutting, Gary and Johanna Oksala, "Michel Foucault", *The Stanford Encyclopedia of Philosophy* (Summer 2021 Edition), Edward N. Zalta (ed.), URL = <<https://plato.stanford.edu/archives/sum2021/entries/foucault/>>.

Hartmann, J. (2003). Power and resistance in the later Foucault. *Presented at the 3rd Annual Meeting of the Foucault Circle*.

Mathiesen, T. (1997). The viewer society: Michel Foucault's Panopticon' revisited. *Theoretical criminology*, 1(2), 215-234.

Foucault, M. (1980, November 3). *Foucault interview*. <https://michaelbess.net/foucault-interview/>

Foucault, M. (1982). The subject and power. *Critical inquiry*, 8(4), 777-795.

Foucault, M. (1995). *Discipline and punish: The birth of the prison*. Penguin Books UK.

Foucault, M. (2019). *The history of sexuality: 1: the will to knowledge*. Penguin Books UK.

Qiang, X. (2019). The road to digital unfreedom: President Xi's surveillance state. *Journal of Democracy*, 30(1), 53-67.

Qin, B., Strömberg, D., & Wu, Y. (2017). Why does China allow freer social media? Protests versus surveillance and propaganda. *Journal of Economic Perspectives*, 31(1), 117-40.

Tai, Z. (2015). Networked resistance: Digital populism, online activism, and mass dissent in China. *Popular Communication*, 13(2), 120-131.